

Sorğulama Zamanı Düşünce Topluluğu

Son Dönemde İran-Türkiye İlişkileri

Yazar: Artum DİNC

"Ne Doğu, ne de Batı; Yalnız İslam Cumhuriyeti"

İran Dış Politikasının Şiarı

"Yurtta Barış, Dünyada Barış"

Türk Dış Politikasının Sloganı

Giriş

İki komşu ülke olarak İran-Türkiye arasındaki ilişki ve etkileşimin biçim ve niteliği, iki ülkenin ulusal güvenliğine, politik ve ekonomik gelişme sürecine etkili olacağı açısından önemli bir değişken olarak ele alınabilir. İran ve Türkiye hem coğrafik konumları, hem de kültürel ve jeopolitik özellikleri itibarıyla; Ortadoğu, Orta Asya, Kafkaslar, İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ve Ekonomik İşbirliği Örgütü (EİÖ) gibi uluslar arası güç ilişkileri ağlarında, etkili olabilme ve baş aktör konumuna geçebilme çabasından sıkı bir rekabet içindedirler. Diğer yandan iki ülke söz konusu alanlarda ortak çıkarları uğruna, barış ve istikrarın korunması yönünde birbirlerine partner olabilme potansiyel güce de sahipler.

Uluslar arası ilişkilerde, diplomasinin gereği olarak her ülke kendi ulusal çıkarları doğrultusunda diğer ülkelerle kurduğu ilişkileri düzenler ve geliştirir. Bu bağlamda Türkiye ve İran'ın hem ortak hem de çatışan çıkar alanlarına sahip oldukları söylenebilir. Bu durum iki ülke arasında rekabet ve işbirliği alanlarının doğmasını sağlamıştır. Nitekim coğrafi konum itibarıyla Türkiye, İran'ın batıya ve İran da, Türkiye'nin doğuya açılan kapısı olarak nitelendirilebilir.

Çağdaş koşullarda bir ülkenin kalkınması ve uluslar arası arenada güçlü konuma gelebilmesi, o ülkenin komşularının da kalkınma sürecine ya da en azından istikrarlı bir düzene sahip olması koşuluna bağlı olduğu açıktır. Bu bağlamda bölgenin güven ve istikrarının korunması iki ülke açısından son derece önem arz etmektedir. Fakat söz konusu güven ve istikrarın nasıl sağlanacağı konusunda aktörler arası görüş birliği ya da ayrılığı, bölgesel istikrarın sağlanması ve ilişkilerin biçim ve niteliğini yakından etkiler. Görünen son dönemlerde Türkiye ve İran yönetimleri, özellikle Ortadoğu'da bölgesel istikrarın nasıl sağlanacağı konusunda birbirleri ile ayrışan görüş ve yaklaşımlardan ziyade, örtüşen görüş ve yaklaşımlar sergilemektedirler.

ABD ve çıkar ortaklarının anladıkları küreselleşme sürecinin dayatılması sürecinde; Orta Asya, Kafkaslar ve Ortadoğu'da güç ilişkilerinde hassas dengeler yerinden oynamaktadır. Türkiye ve İran kendi çıkarları doğrultusunda söz konusu bölgelerde baş gösteren gelişmeleri yakından izlemektedirler. İran, Afganistan ve Irak'tan sonra ABD ve çıkar ortaklarının hedefi konumuna gelmiş ve izlediği iç ve dış politikası nedeni ile bölge ve dünya barışına bir tehdit unsuru oluşturduğu görünümü ile Batı medyası tarafından sürekli gündemde tutulmaktadır. Türkiye, hem Batı hem de İran tarafından sürece müdahil edilmeye yönelik bazı teşvik edici sinyaller almış ve belli ölçülerde -iki taraf arasında kolaylaştırıcı rol üstlenerek- müdahil olmuş durumdadır.

İran'ın, ABD ve çıkar ortakları olan Batılı ülkeler tarafından gündeme getirilen ağırlaştırılmış yaptırımlar kapsamında kısaca alınacağı düşünülmektedir. İran, üzerindeki uluslar arası toplumun -Batılı güçlerin- baskısını azaltmak için Çin ve Rusya'nın yanı sıra İslam Ülkeleri ve bazı Latin Amerika ülkelerinden medet ummaktadır. Son dönemlerde Türkiye bölgesel çapta sergilediği yeni dış politika tutumundan dolayı, İran'ın dikkatini çekmiştir. İran, ağırlaştırılması öngörülen yaptırımların etkisini azaltmak için, Çin ve Rusya'nın yanı sıra, Türkiye'yi de Batıya karşı kullanabileceğini sınamaya girişmiştir. Bu doğrultuda İran, Güney Pars bölgesinde ihalesiz olarak Türkiye'ye doğal gaz arama hakkını tanıyan, 3,5 ila 4 milyar dolarlık bir anlaşmaya imza atmıştır (1).

İran, önümüzdeki dönemlerde kendisine karşı uygulanacak ambargoları delebilmek için, seksenli yıllarda olduğu gibi Türkiye ile ticari ve ekonomik ilişkileri iyi tutmaya çalışacaktır. Bu süreç büyük bir olasılıkla, iki ülke arasında önümüzdeki 5 yıl içinde ticaret hacminin bugünkü miktarının üç katına, yani 10 milyar dolardan 30 milyar dolara yükseltme çabalarıyla gerçekleşecektir (2). İki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi, ikili ilişkiler açısından tarafların çıkarları doğrultusunda olabilir. Fakat diğer yandan Türkiye'nin "stratejik ortağı" olarak tanımlanan ABD ve yine Türkiye'nin ticari ortakları olan ABD yanlısı Avrupalı ülkelerin, İran-Türkiye ilişkilerinin böyle bir miktarda büyümesini olumlu karşılamayacakları da kesindir.

Görünen Türkiye önümüzdeki dönemlerde, İran ve Batılı güçler arasında çıkan çıkar çatışmasında, alınması gereken çetin ve yaşamsal yaptırım kararlarıyla karşı karşıya kalacaktır. Dolayısıyla Türkiye zorlu bir aidiyet sınavı verecektir. Aşağıda iki ülke arasındaki ilişkiler, gelinen aşamada oluşan karşılıklı fırsatlar ve tehditler açısından incelenmiş ve ilişkilerin geleceği ile ilgili bazı soruların cevapları aranmıştır.

Geçmişten günümüze Türkiye- İran ilişkileri

İran'da 1925'te İngilizlerin doğrudan yardım ve müdahalesi ile devletin başına getirilen Pehleviler tarafından Farsçılığın devletin resmi ideolojisi olarak kabul edilmesinden önce, devletin başında bulunan Kacar Türk hanedanı ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler dünyadaki konjunktürel gelişmeler ışığında dış etkenlerin -Avrupalı güçlerin- tahriklerine karşın, genel olarak karşılıklı çıkarlar etrafında gelişmiş ve her hangi ciddi bir pürüz yaşanmamıştır (3). Kacar Türk hanedanının

İran'da yönetimi elinde bulundurduğu dönemde, Tebriz veliahtların yetiştirildiği kent olduğu itibarıyla siyaset, kültür, ticaret ve ekonominin ikinci başkenti olarak anılırdı. Hatta modern eğitim sistemi, matbaacılık ve çağdaş edebiyat ve düşünce akımları Osmanlı'dan örnek alınarak ilk olarak Tebriz'de gelişip ardından İran'ın diğer bölgelerine yayılmaktaydı.

Rıza Pehlevi'nin, İngilizlerin yardımı ile devletin başına getirilmesi ve Türklerin hakimiyetten uzaklaştırılmasından sonra, ilişkiler farklı boyutlara kayarak gelişmiştir (4). Modernleşmenin ön koşullarından biri sayılan laiklik ve merkezîyetçi yönetim sistemi konusunda fikir ve deneyim edinme amacıyla Rıza Şah, Atatürk ile yakın dostluk bağları kurmuş, onun bazı uygulamalarını örnek almıştır. İran ve Türkiye'nin tarihsel geçmişine bakıldığında iki ülkedeki gelişmelerin genellikle birbirleri ile eşzamanlı ve karşılıklı etkileşim içinde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Osmanlı ve İran devletlerinde gerçekleşen meşrutiyet süreçleri, Atatürk ve Rıza Şah'ın iktidara gelişi, Türkiye'de Menderes ve İran'da Musaddık aleyhinde yapılan darbeler, İran'da 1979 devrimi ile Humeyni'nin yönetimin başına geçişi ve Türkiye'de 12 Eylül 1980 darbesi ve nihayet son yıllarda iki ülkede birbirlerine koşut olarak ılımlı İslam anlayışının yükseldiği süreçler örnek gösterilebilir.

İran-Türkiye ilişkileri; bir taraftan iki ülkenin kimliksel yapısı, diğer taraftan ise küresel güçlerin etki ve müdahalesi nedeniyle karşılıklı *fırsatlar ve tehditler* algısının oluşmasına zemin oluşturmuştur. İran hem Şah, hem de İslam rejimi döneminde Türkiye'yi; hem Fars Milliyetçiliği -Farsçılık/Panfarsizm- ideolojisi temelinde hem de nüfusunun neredeyse %40'nın Türk asıllı olduğu nedeniyle, "Sarı Tehdit" ya da Pantürkizm tehdidi ve bunun yanı sıra bölgesel bir güç olabilme amacını gerçekleştirme sürecinde kendine rakip olarak algılaya gelmiştir (5). Ayrıca 1979 devriminden sonra, Türkiye laik rejim yapısı nedeniyle İslami rejim anlayışına karşı bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmiştir.

Yalnız 1997-2005 yılları arasında reformcuların iktidarda oldukları dönemde, Türkiye laik rejim yapısı ile değil bir tehdit, örnek bir Müslüman ülke devleti yönetim biçimi olarak ilgi çekmiş ve günümüzde hala muhalif güçler tarafından örnek bir yönetim biçimi olarak gösterilmektedir. Söz konusu dönemde iki ülke arasındaki ilişkiler hem küresel, hem de bölgesel çapta rekabetten ziyade, işbirliği temelinde gelişmiştir. Ekonomik ilişkiler kapsamında birçok Türk firması özellikle Tahran ve Tebriz başta olmakla İran'da bailik açmıştır. Ahmedinejad döneminde bazı güvenlik sorunlar neden gösterilerek iptal edilen İmam Humeyni Hava Alanı ve İran'da iletişim operatörlüğü ihalesini kazanmış Türkcell projeleri gibi önemli işbirliği anlaşmaları aynı dönemde yapılmıştır (6).

Türkiye bölgesel güç olma yarışında İran'ı rakip olarak algılamış, ayrıca 1980'li yıllardan sonra Humeyni'nin İslami Devrimi, Müslüman ülkelere yayma projesi nedeni ile İran, Türkiye için irtica tehlikesinin kaynağı konumuna gelmiştir. Diğer yandan İran, zaman zaman PKK terörüne destek verdiği için Türkiye'nin ulusal güvenliğine zarar vermeye çalışmıştır (7).

Bölgesel istikrar ve güvenliğin sağlanması amacıyla dünyadaki konjunktürel gelişmeler ışığında iki ülke geçmişte Bağdat/Sento ve Sadabat paktlarına imza atmış, günümüzde ise Ekonomik İşbirliği Örgütü (ECO) ve İslam Konferansı Örgütü çerçevesinde yakın işbirliği etkinliklerini yürütmektedirler. Son dönemlerde gündemde olan Nabucco enerji nakli projesi ve İran'ın nükleer programı nedeniyle Batı ile yaşadığı sorunların giderilmesi kapsamında iki ülke arasındaki ilişkilerin yoğunlaştığı gözlemlenmektedir.

Temel boyutlarıyla İran-Türkiye ilişkileri

İran ve Türk dış politikası arasındaki temel ayrılıklardan biri, iki ülkenin uluslar arası ilişkiler sahnesinde makro düzeyde stratejik çıkar tanımlamalarında saklıdır. Türk dış politikasının stratejik temelini ağırlıklı olarak bunalıma karşı istikrar oluştururken, İran dış politikasının stratejik temelini ise -her ne kadar dile getirilmezse de- ağırlıklı olarak istikrara karşı bunalım doktrini oluşturmaktadır. Söz konusu temel ilkesel ayrılık iki ülke arasındaki diplomatik ilişkileri farklı etkinlik alanlarında zora sokan görünmez neden olarak değerlendirilebilir.

Tahran dış politikasının temelini, sürekli bir *dış tehdit algısı* üzerine kurarken -ki bunun iç politikada da önemli kullanım malzemesi olduğu göz ardı edilemez- "Ne Doğu, Ne de Batı" sloganına bağlı kalarak uluslar arası ilişkiler düzenine meydan okuyucu bir çizgiyi izlemeye çalışmıştır. Oysa Ankara'nın dış politikasının temelini *barış ve istikrar* anlayışı oluşturmuştur. Türk diplomasisi "Yurtta Barış, Dünyada Barış" sloganına bağlı kalarak ağırlıklı olarak çatışmacı anlayış ve yöntemlerdense, uzlaşmacı ve caydırıcı özelliği ile ön plana çıkmıştır.

İran-Türkiye ilişkileri tarihsel gelişimi açısından ele alındığında, temel olarak güvenlik, ekonomik ve ticaret alanlarında yoğunlaştığı söylenebilir. Bu durum ilişkilerin çok boyutlu olmadığını kanıtı olarak sayılabilir. Bazı dönemlerde ilişkilerin farklı boyutlara taşınacağına ilişkin, her iki ülkenin resmi yetkilileri tarafından açıklamalar yapılsa da, çeşitli nedenlerden dolayı uygulama aşamasında gereken olanakların sağlanamaması sonucu ya yarım kalmış, ya da hiç uygulanmamıştır. Bu bağlamda kültürel ilişkiler alanında iki ülke arasında imzalanan mutabakat zaptları ve politik ilişkiler alanında sağlanmış bazı anlaşmalar örnek gösterilebilir.

Türkiye-İran ilişkileri değişik boyutları ile aşağıda belirtilmiş alanlar temelinde kategorileştirilebilir:

1. Güvenlik

İki ülke arasındaki ilişkilerde en önemli ve en yoğun ele alınan başlıca konulardan biri güvenlik sorunları olmuştur. İki ülke hem iç, hem de dış politika açısından jeopolitik konumları gereği kendi güvenliklerini sağlama yönünde birbirlerine karşılıklı olarak bağlılık duymuşlardır. Soğuk savaş döneminde dünyadaki konjunktürel gelişmeler ışığında her iki ülke yönetimi Batı kampında yer almayı tercih ettiler. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, dönemin süper güçlerinden biri olan ABD'nin güdümüyle iki ülke Doğu Bloğundan gelecek komünizm tehdidine karşı, 1955'te Irak'ı da içeren önce Bağdat Paktı, sonra Irak'ın ayrılması ve paktın feshedilmesi nedeni ile Birleşik Krallık, Pakistan ve yine Irak'ı içeren CENTO kapsamında güvenlik ve savunma amaçlı işbirliği antlaşmalarına imza atmışlardır.

1979 devrimi ile İran'da gerçekleşen rejim değişikliği, bölgedeki Müslüman ülkeleri İran'ın kökten dinci rejim ihracı hedefine aldığı için tehdit etmekteydi. Bu bağlamda Türkiye hedef ülkeler kategorisinde yer almıştır. Ayrıca rejim muhaliflerinden bazı kesimler -devrik Şah yanlıları ve Halkın

Mücahitleri Örgütü gibi- Türkiye'ye kaçarak burada devrim karşıtı bazı etkinliklerde bulunmuşlardır. Söz konusu grupların Türkiye'deki mevcudiyet ve etkinliklerine karşı getirilen sınırlılıklar nedeniyle büyük bir ölçüde etkisizleşip ülkeyi terk etmeleri sonucu iki ülke arasında konu ile ilgili güvenlik sorunu aşılmıştır. Fakat son dönemlerde gündemden düşmesine karşın İran hala, rejim ihracı stratejisinden vazgeçmiş değil.

İran 1980'li yıllardan sonra dönem dönem Türkiye'ye baskı uygulama amacıyla PKK terörü kartını kullanmaya çalışsa da, iki ülke arasında yapılan güvenlik anlaşmaları uyarınca, ayrıca dönemin dünyadaki konjunktürel özelliklerinden dolayı geri adım atmak zorunda kalmıştır. Diğer taraftan PKK terörünün İran kolu olarak bilinen PEJAK'ın ortaya çıkışı ile birlikte, İran bir zamanlar beslediği terörün saldırısına maruz kalmıştır.

Son dönemlerde İran'ı Türkiye'ye karşı PKK ve Hizbullah terörünü kullanmaktan vazgeçtiren etkenlerin başında, nükleer programından dolayı Batılı ülkelerle arasında çıkan ciddi sorunlarla uğraşması ve uluslar arası toplumdaki tecrit edilme endişesi gelmektedir. Bu bağlamda genellikle gözlemciler tarafında göz ardı edilen diğer bir etken ise, son yıllarda İran'da Türk kimlik ve kültürlerini, Pehleviler döneminden beri uygulanan Farslaştırma politikaları karşısında korumak isteyen Türk aktivistlerin İran'ın iç politikasında etkin konuma gelmeleri sayılabilir. Bu süreç her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilgi alanı dışında görünse de, İran'ın Türkiye'ye karşı müdahaleci politikalarının yumuşamasında kendine özgü etkisi olmuştur denebilir.

12 Haziran 2009'da yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminin açıklanan sonuçlarına karşı halk tarafından yapılan itirazlara, rejimin tepkisi sert olmuştur. Temel insan hak ve özgürlüklerinin çiğnendiği görünümünü veren şiddet içerikli sahneler uluslar arası kamuoyu nezdinde İran'ın imajını önemli ölçüde zedelemiştir. Diğer taraftan nükleer programı nedeniyle Batılı ülkeler tarafından sıkıştırılan İran, Türkiye'ye dostluk ve işbirliği mesajlarını iletmektedir.

Türkiye İran'ın bu yaklaşımına olumlu tepki vererek İran'a karşı -şimdilik- Batılı ülkelerden ayrı bir tutum sergilediğini kanıtlamıştır. Bu durumu, Türkiye'nin yeni bölgesel dış politikası anlayışı çerçevesinde iki ülke arasında karşılıklı güvenin önemli ölçüde sağlandığının somutlaşmış göstergesi olarak nitelendirmek mümkündür. Görünen iki ülke arasındaki ilişkilerin istikrarlı ve denetimli bir biçimde sürdürülmesi tarafların ortak tutumu haline gelmiştir. Fakat Türkiye, nükleer silah gücüne sahip bir İran'ın, hem kendi ulusal güvenliği hem de dünya barışı için bir tehdit kaynağı oluşturacağını ve böyle bir girişimi de onaylamadığını defalarca açıklamıştır.

2. Ticaret ve ekonomi

İki ülke arasındaki ilişkilerin en kapsamlı ve sürekli olduğu alan, ticaret ve ekonomik ilişkiler alanıdır. Türkiye'nin gaz ithalatı nedeni ile İran'la 5 milyar Dolarlık ticari açığı bulunmaktadır (8). İki ülke arasında toplam ticaret hacmi, 10 milyar Doları bulmaktadır (9). 2011 yılında rakamın 20 milyar

Dolara ulaştırılması hedeflenmiştir (10). 2004 yılı itibari ile Türk şirketleri İnan'da yabancı sermaye yatırımı açısında ikinci sırada yer almıştır. İnan ise Türkiye'nin gaz ihtiyacını temin eden ikinci ülke konumundadır.

Sayısal rakamlarla ilgili öngörüler iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin artacağını göstermektedir. Diğer yandan İnan'a karşı ağırlaştırılmış yeni yaptırım ve ambargoların uygulanacağı haberleri gelmektedir. Bu durumda Türkiye, İnan için yaşamsal bir teneffüs olanağı sağlamaktadır. Batının bunu hoş karşılayacağı düşünülemez. Bu yüzden Türkiye'nin iki tarafın kısılcasına takılacağı olasıdır. AB ile işbirliğini sürdürerek diğer adreslerde de -özellikle bulunduğu bölgede- seçenekleri değerlendirmek isteyen Türkiye'yi etin tercihler bekliyor.

Türkiye Nabucco projesi ile Orta Asya, Azerbaycan, İnan ve Mısır'daki doğal gaz rezervlerinin Avrupa'ya naklini sağlamakla yetinmeyip söz konusu kaynaklara ortaklık etme eğilimini de göstermiştir. Fakat İnan Türkiye'nin bu girişimini oyalama politikası ile sıcak karşılamama yönünde sinyaller vermiştir.

3. Kültür ve turizm

Kültür ve turizm, iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kapsamında, her zaman İnan'ın Türkiye'den daha fazla hassasiyet gösterdiği alan olmuştur. Kültürel ilişkilerin geliştirilmesi kapsamında en son 2008'de yeni mutabakat zaptı imzalanmıştır. şah döneminden itibaren İnan, Türkiye ile geliştirdiği kültürel ilişkilerde Türkiye'den bir adım daha ileride, daha seçici ve atakı konumda olduğu görülmektedir. İddiaya kanıt olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay'ın 6 şubat 2010 tarihinde yaptığı 4 günlük son İnan ziyaretindeki iki ülkenin ilgili bakanları tarafından yapılan açıklamalar gösterilebilir.

İnan kültür bakanı Hosseini; iki ülkenin Müslüman kimliğine vurgu yaparak eskiden Türkiye'de sayıları 11'i bulan Fars Dili ve Edebiyatı Eğitim Bölümlerinin 3'e düştüğünü olumsuz değerlendirerek yeniden arttırılmasını, Avrupa'da konserler düzenlemiş olan Barış ve Umut müzik grubunun Türkiye'de de sahnelenmesini, Ankara ve İstanbul'da Fars Dili eğitimi için yeni binaların satın alımını hızlandıracak izin kararının çıkarılması istedi. Ayrıca, İpek Yolu projesi ile ilgili Türkiye tarafından önerilecek tasarıların değerlendirilebileceğini bildirerek İsfahan'ın İslam Dünyası'nın eskiden başkenti olduğuna vurgu yaptı. řu anda ECO'nun kültürel işlerle ilgili kurumsal merkezi İnan'da faaliyetlerini sürdürmektedir.

Hosseini ayrıca, İnan'ın Türkiye ile sinema, edebiyat, kültür konuları, iki ülke arasında gazeteciler dostluk derneğinin kurulması ile ilgili işbirliği önerisinde bulunarak, İstanbul'da sergilenmekte olan İnan Kültür Mirası tanıtım sergisinin benzerinin İnan'da da açılabilir dedi. Bakan her yıl 1 milyon

İran'lı turistin Türkiye'yi ziyaret ettiğini de kültürel ilişkileri önemli bir parçası olduğuna vurgu yaptı. Görüşmelerin sonunda Türk bakan Kuran'ı Kerimin 1500'lerde elle yazılmış bir nüshasını İran'lı meslektaşına hediye etti. Buna karşılık İran Kültür Bakanı da Fars kültür ve tarihini anlatan bir kitabı Bakan Günay'a armağan etti (11).

İran'ın, Türkiye'nin birkaç kentinde etkinlikleri süren kültür merkezleri, Fars Dili kursları, Şiilikle ilgili açık faaliyetleri, kendi istekleri doğrultusunda belirledikleri kültürel işbirliği alanları, Tahran-Antalya uçak seferlerinin tek taraflı iptali vb. karşın; Türkiye'nin İran'da daha 2002'de açabildiği tek Türkçe Eğitim Bölümü olması dikkat çekmektedir. Bakan Günay'ın, yurt dışında Yunus Emre kültür merkezleri açma çalışmalarının İran için de geçerli *olabileceği*, İran'da Türk kültürü tanıtım sergilerinin *açılabilceği* ve Türkiye'deki üniversitelerin Farsça bölümlerinin teşvik edilebileceği gibi açıklamaları ayrıca dikkat çekmektedir (12). Görüldüğü gibi İran hem zaman hem de işbirliği konu ve alanlarının belirlenmesi açısından Türkiye'den hep bir adım ilerde ve belirleyici konumda olmuştur.

4. Siyaset ve uluslar arası ilişkiler

Rejim yapıları, mensubu oldukları ve olmak istedikleri uluslar arası işbirliği örgütleri vb. nedenlerden dolayı, ikili ilişkilerde potansiyel kapasitelerinin büyük bir kısmını kullanamayan Türkiye ve İran; bu günlerde İran'ın Batı ile yaşadığı nükleer program sorunu ve Türkiye'nin dış politikada başlattığı yeni girişimleri -"eksen kalınlaşması"- iki ülke arasındaki yoğun diplomasi trafiğinin yaşanmasına neden olmuştur.

İki ülke Ortadoğu, Orta Asya, Kafkaslar, ECO ve İKÖ gibi jeopolitik bölgeler ve uluslar arası işbirliği örgütlerindeki konumları itibariyle birbirlerine hem rakip, hem de partner olabilme potansiyel güce sahipler. İki ülke arasındaki ilişkilerin gelişimini etkileyen etkenlerden biri, dünyadaki konjunktürel gelişmeler sayılabilir.

Türkiye bugün Batı ile İran arasında nükleer ve insan hakları meseleleri temelinde çıkan sorunların çözümüne yardımcı olma amacıyla giriştiği girişimleri ve üstlenmek istediği rol nedeniyle tarafların yakın takibine alınmıştır. Batılı bazı İran uzmanları, Türkiye'nin İran'ın kısıncasına alındığını söylerken (13), İran'lı bazı uluslar arası gözlemciler göre her ne kadar Türkiye her iki tarafı sonuna kadar kontrolü davranmaya teşvik edici girişimlerde bulunsa da sonunda Batının yanında yer alabileceğini düşünmektedirler (14). Her iki kesim Türkiye'nin ilgilendiği jeopolitik bölgelerin yaralarını tedavi edecek ya da en azından hafifletecek "barış kliniği" olabileceği güce belirli ölçülerde sahip olduğu konusunda mutabık kalmaktadırlar (15).

Görünen İran, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin önemli bir parçası konumuna gelmiştir. Türkiye İran'la yaptığı ticari anlaşmalar temelinde artan enerji ihtiyacını karşılamak, Rusya'ya bağımlılığını

azaltmak, ihracat pazarını genişletmek, aksayan bölgesel istikrarın daha da bozulmaması vb. hedeflerinden dolayı, ABD ve İsrail'in İran'a karşı yapabilecekleri silahlı saldırının olası tehlike ve zararlarındansa, nükleer bir İran'a katlanabilir nitelikte bir görünüm sergilemektedir. Türkiye'nin bu yaklaşımı şimdilik İran yönetimini memnun etmiş gibi görünüyor. Çünkü bu koşullarda İran böyle dış desteğe -hele komşusu olan Türkiye'den- olağan üstü gereksinim duymaktadır.

Sonuç

İran'ın nükleer programı ve insan hakları konusunda sergilediği tutum, Batlı güçler tarafından sürekli gündemde tutularak ciddi bir münakaşa boyutu kazanmaya doğru sürüklenmektedir. Batlı güçler ciddi bir biçimde İran'a karşı akıllı yaptırımların uygulanması konusunda uluslar arası toplumu ikna etmeğe çalışmaktadırlar. Söz konusu yaptırımlar sonucu İran'la ticari ilişkileri olan Türkiye'nin uğrayacağı zararı kapatacak her hangi bir alternatif kaynak yok. Küresel ekonomik bunalımın ardından gelecek yeni bir Ortadoğu bunalımı dünya ekonomisini içinden çıkılmayacak, daha da derin bir bunalıma sokabilir. Mevcut küresel düzen bu durumu kaldıracak güçten yoksun gözükmektedir.

Türkiye-İran ilişkilerine gelince: Uluslar arası olağan üstü konjunktürel gelişmelerin etkisinden ziyade, ilişkilerin kalıcı bir biçimde iyileşmesini sağlayacak en temel etken, iki ülke arasında karşılıklı algı ve zihniyet değişimini sağlayacak eski bakış açısı ve tutumların değiştirilmesidir. İran Türkiye'yi "Sarı Tehdit" in kaynağı, laik rejim yapısı ve Batı yanlısı olarak olumsuz algılar ve Türkiye İran'ı köktendinci rejim ihracının kaynağı, PKK terörüne destek sağlayan ve nükleer silah tehdidi kaynağı olarak algılsa, ayrıca bu gibi algılara zemin yaratacak nedenler ortadan kaldırılmazsa, istikrarlı ve kalıcı bir ilişkiden söz etmek pek olası gözükmez.

22.02.2010

Kaynakça:

1. <http://www.mardomak.info/news/asaluye-Gas/>
2. <http://www.irdiplomacy.ir/index.php?Lang=fa&Page=24&TypeId=1&ArticleId=7005&BranchId=1&Action=ArticleBodyView>
3. Ahmedian, Hossein. (2009). İran'da Güney Azerbaycan Türklerine Uygulanan Asimilasyon (Farslaştırma) Sürecinin Gündelik Yaşamda Görünümleri: Tebriz Örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ss. 91.
4. Afşar, Mahmut. (1989). Zebane Farsi der Azerbaycan. Tahran: M. Afşar Vakfı Yayınları. ss. 278.
5. Cin, Barış. (2007). Türkiye-İran Siyasi İlişkileri (1923-1938), İstanbul: IQ Yayınları, ss. 40-50.
6. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=163903>
7. Özcan, Nihat Ali (1999). "İran'ın Türkiye Politikasında Ucuz Ama Etkili Bir Manivela: PKK" (325-342). Avrasya Dosyası (İran Özel). Cilt: 5. Sayı: 3. Ankara: Kırallı Matbacılık.
8. <http://www.tumgazeteler.com/?a=4427313>

9. <http://www.milliyet.com.tr/Ekonomi/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&KategoriID=3&ArticleID=1155402>
10. <http://www.asriran.com/fa/pages/?cid=92463>
11. <http://www.sarkhat.com/fa/news/135680123/>
12. <http://www.haberingundemi.com/haber/Bakan-Gunay-Iran-dan-seslendi/22253>
13. http://www.bbc.co.uk/persian/iran/2010/02/100216_l02_iran_turkey_nuclear.shtml
14. <http://www.irdiplomacy.ir/index.php?Lang=fa&Page=24&TypeId=1&ArticleId=5699&Action=ArticleBodyView>
15. <http://www.irdiplomacy.ir/index.php?Lang=fa&Page=24&TypeId=1&ArticleId=2308&Action=ArticleBodyView>

<http://www.sorgulamazamani.com/> adresinden 14.11.2018 20:43 tarihinde indirilmiştir